

DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINIYLA İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ*

Eriz Arda Aydın**

Türkiye Cumhuriyeti ikinci yüzyılına girerken, 15-21 Mart 2023 tarihlerinde ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğinde, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi gerçekleştirilmiştir. Sadece tek bir haftaya sığdırmanın en hafif tabiriyle “absürd” kaçacağı; bu olayı hazırlayan bir “dünü” olduğu kadar, sonrasında şekillendireceği bir “yarını” olduğu da unutulmamalıdır. Kongre'nin dünü, bugünü ve yarınına ait gerekli-görsel/işitsel- tüm bilgilere resmî internet sitesinden¹ kolaylıkla erişilebilir ki bilgi toplumunda yaşamak tam da bunu gerektirmektedir.

Meltem No. 13-14 Yaz-Kış/Summer-Winter 2023, 115-130, DOI 10.32325/iaad.2023.6

* Bu yazıda kullanılan görseller, İzmir Büyükşehir Belediyesi arşivinden alınmıştır.

** Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, Yardımcı Editör/Meltem Journal of the Izmir Mediterranean Academy, Associate Editor

Fakat bu sitede -istense bile- bulun(a)mayan bir şey vardır ki; aynı zamanda -bütün isimler ve tarihlerin zaten kafamızın içinde olduğu- bizlere de gereken, ihtiyacımız olan tek şeydir: bir hikâye. Konuşmacılarından da olan dört isimden her birinin, sorularımıza vermiş olduğu cevaplarla farklı bir yönünü ortaya çıkararak bizlere anlatacakları, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin bir "hikâyesi"dir ki; ilk bölümün anlatıcısı Mülkiyeli bir yazar, ikinci bölümün Dokuz Eylül çıkışlı genç bir iktisatçı, üçüncü bölümün Boğaziçili bir edebi kültür tarihçisi ve son bölümün ise Erdős sayısı 3 olan bir bilgisayar bilimleri profesörüdür.

Serdar Şahinkaya'yla Tarihi Konuşuyoruz

Şaduman Halıcı hocamız, Mahmut Esat Bozkurt'un Türkiye İktisat Kongresi'nin "mimarı" olduğu kadar Atatürk'ün de yol arkadaşlarını "doğru" seçen bir lider olduğunun altını özellikle çizdi. Bir taraftan Mahmut Esat'ın "sıradışı" hayatına baktığımızda, diğer taraftan ise Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'ya vermiş olduğu "Benim apotrlarım yoktur. Memleket kimler hizmet ve liyakat kudreti gösterirse apotrlarım onlardır"² yanıtına istinaden; dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, bu "mimar" bir başkası da olabilir miydi? Yoksa Bozkurt, bu iş için biçilmiş kaftan mıydı?

Dönemin genç İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt), Türkiye İktisat Kongresi'nin fikri mimarıdır. Mahmut Esat Bey, kongre fikrinin bir anlamda doğuşunu şöyle açıklar:³

"(Yurdun bazı bölgelerinde ekonomik incelemelerde) bulunmak üzere bundan bir hayli müddet evvel seyahatim esnasında memleketimin pek çok ihtiyacını yakından gördüm. Ve uzun senelerden beri unutulmuş olan iktisadiyatımız hakkında memleketimiz iktisat âmillerinin bir araya gelerek düşünmelerini, nokta-i nazarlarını (görüşlerini) Büyük Millet Meclisine ve Büyük Millet Meclisi Hükümetine bildirmelerini ve teşebbüs-ü şahsileri (kişisel girişimleri) ile orada yapılması lazım gelen işlere derhal orada karar vererek harekete gelmelerini münasip gördüm. Ve 12 Teşrin-i sâlide (Kasım'da) Başkumandan Paşa Hazretlerine İzmir'den telgraf çektim. Dedim ki: 'Memleketin iktisadiyatı uzun senelerden beri unutulmuştur. İktisat âmilleri dinlenmemiştir. Bu meslek adamlarını dinlemek ve onların dileklerine göre bir iktisat programı vücade getirmek lâzımdır. Ve bu çok hayırlı olur. Bu hayırlı işin riyaset-i fahriyesini (fahri başkanlığını) kabul eder misiniz?' diye sordum. Başkumandan Paşa Hazretlerinden cevap aldım. Maâl memnuniye muvafakat ediyorlardı."

Kaldı ki; Lozan'a gönderilen İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyetinin en büyük hukuki dayanağı Mahmut Esat Bey'in İsviçre'deki Fribourg Üniversitesi'nde savunduğu "Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine" başlıklı ve *Cum Laude* derecesi ile savunduğu doktora tezidir.⁴

Bence bu iki nokta; Mahmut Esat Bey'in bu kongre fikri için sizin tabirinizle biçilmiş kaftan olduğunu iyi açıklamaktadır.

Konuşmanızın odağında ilk Kongre vardı. Bu kongre kimi kaynaklarda "İzmir İktisat Kongresi", kimi kaynaklarda ise "Türkiye İktisat Kongresi" olarak geçmekte. Sizce hangisi doğru? Peki ya konuşmacı olarak davet edildiğiniz kongrenin adı? Bu konuda bir şeyler söylemek ister misiniz?

Yeni kitabımın IV. Bölüm başlığı aynen şöyledir: "İktisat Kongresi: Türkiye mi? İzmir mi?"⁵ Yüzyıl önce kurtuluşun kadim kenti İzmir'de milli mücadelenin zaferinden sadece beş ay sonra toplanan Kurucu Kongre'nin adı, Türkiye İktisat Kongresi'dir. Bu gerçek tartışma götürmeyecek kadar açık ve nettir. Dönemin basını, TBMM tutanaklarını incelemek yeterince zihin açıcıdır.

15-21 Mart 2023 tarihlerinde İzBB tarafından başarı ile organize edilen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, başlık olarak ilk etapta beni ciddi bir biçimde rahatsız etti ve bu rahatsızlığımı Kongre İstişare Kurulu'nda da ifade ettim. Bu konu yani kongrenin ismi toplumda geniş bir karşılık buldu ve bence benimsendi. Yeri gelmişken bu kongreyi konuşmacıların kimilerinin söyleminden hoşnut olmasam da çok başarılı ve ses getirici bulduğumu ifade etmeliyim. Unutulmamalıdır ki İzmir Valiliği'nin Cumhurbaşkanlığı himayelerinde gerçekleşeceğini duyurduğu kongre yapılamamıştır.

Türkiye İktisat Kongresi sonrası "kılıç"tan "saban"a dönen ibre sizce İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'ne kadar kaç kez değişti? Peki, bundan sonra neler olacak?

"Kılıç"tan "saban"a yani fetih ve fütühtan üretme dönen ibre özellikle 1930'ların sonuna kadar başarı bir biçimde devam etti.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle 1950'li yıllarla birlikte emperyalizme teslimiyet politikaları uyarınca sanayi ve kalkınma perspektifi uzunca bir süre rafa kaldırılmış, ülke ekonomisi Batılı ülkelerin tarımsal ihtiyaçlarını karşılama hedefiyle şekillendirilmiştir. 1960-1980 arası dönemde planlamanın yeniden gündeme gelmesi ve işçi sınıfının siyaset sahnesine çıkmasıyla birlikte kalkınma ve bölüşüm göstergelerinde yine küçümsenemeyecek gelişmeler kaydedilmiştir.

Ülkemizde yaklaşık olarak 43 yıldır sürdürülen neoliberal politikalar Türkiye'yi düşük büyüme batağına saptanmış ve bütünüyle dışa bağımlı hale getirmiştir. Bugün Türkiye ekonomisi, ithalata bağımlı hale gelmiş tarımıyla, uluslararası işbölümünde düşük ücret yüksek sömürü oranlarıyla taşeronluk işlevi gören sanayisiyle, güvencesiz ve örgütsüz istihdamın damgasını vurduğu hizmetler sektörüyle, doğal ve kültürel varlıkların talanı üzerinde büyüyen çarpık yapısıyla tükenmiş bir görünüm arz etmektedir.

Neoliberal tutuculuğun finansal serbestleşme programları, reel sektör tasarruflarını uzun vadeli sabit sermaye oluşumu yerine kısa vadeli spekülasyon yatırımlara kanalizasyon olmasının bir aracına dönüştürerek başta imalat sanayi ve tarım olmak üzere reel sektördeki birikimi tahrip edici etkide bulunmuştur. Kalkınma kavramı yok edilmiş yerine yurttaşların refahını dışlayan "arttı - azaldı - aynı kaldı" temelinde anlatılan masalsi bir büyüme kavramı getirilmiştir.

“Sürdürülebilirlik” söylemi altında, yerli ve yabancı sermayenin çıkarları doğrultusunda uygulanan özelleştirme ve serbestleştirme politikalarıyla enerji arzı, kamu hizmeti niteliğinden uzaklaştırılmış ve bütünüyle piyasalaşmıştır. Bu politikalar sonucunda dışa bağımlılık artmış, kamusal denetim ortadan kalkmış, üretim anarşisi oluşmuş ve çevre tahribatı meydana gelmiştir.

AKP’li yıllarda ekonomideki ağırlığını belirgin bir şekilde artıran inşaat sektörü, rant odaklı yapısıyla kamusal varlıkların belirli sermaye gruplarına aktarılmasının aracı haline gelmiştir. Kentsel rant güdüsüyle şekillenen konut üretimi ve kentsel dönüşüm programı barınma sorunlarını çözmediği gibi, kentlerimizi nefes alınamaz beton yığınlarına çevirmiştir. Kalkınma öncelikleri doğrultusunda kullanılacak kaynaklar kâr ve gösteriş odaklı mega projelerde çarçur edilmiş, kullanım garantisi uygulamalarıyla hazinenin üzerinde kayda değer bir finansal yük oluşturulmuştur.

“Peki ne yapmalı, nereden başlamalı?”

Bugün, Türkiye içinde kalkınmayı ve adaletli bölüşümü amaçlayan bir perspektif çok daha kritik bir önem taşımaktadır. Sanayileşme bu amaçlara hizmet edecek en önemli ayaklardan birisi olmaya devam etmektedir. Bu minvalde, nihai çözümün kâr odaklı mevcut sistemin ötesinde, daha adaletli bir başka dünyanın da olabileceğini unutmadan (sosyalizm), kamucu ve halkçı politikalara ağırlık verilmelidir.

Planlama bir toplumsal hedef haline dönüştürülmeli, dış dünya ile ilişkiler ve bu alandaki kontrol mekanizmaları “yeniden” ve “akıllıca” tasarlanmalıdır.

Özelleştirmeler derhal durdurulmalı, altyapı yatırımları, madenler ve stratejik sektörler başta olmak üzere *kapsamlı bir kamulaştırma programı* gündeme getirilmelidir.

Kamu yatırımcılığı etkili bir biçimde devreye alınmalı, yerel inisiyatiflerin, kooperatiflerin, yerel yönetimlerin de özellikle imalat sanayiini geliştirmeleri için etkinleştirilmiş ve demokratikleştirilmiş planlama ile koordineli çabaları da desteklenmelidir.

Yeni iktisadi kalkınma perspektifinde “*caydırıcılık*” aracı da devreye alınmalı, İstanbul başta olmak üzere kimi bölgelere bazı yatırımların, özellikle inşaat yatırımlarının yönelmesinin önüne engeller konulmalıdır.

Bu tasarımın başlangıcı, Gümrük Birliği Anlaşması’nın askıya alınmasına dayanmalıdır. Ayrıca sermaye hareketlerinin sınırsız serbestisi ile planlama çelişeceğinden, sınırlamalar da getirilmesinin kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır. Bugün çok yüksek düzeylerde seyreden ithalata bağımlılık hızla ortadan kaldırılmalıdır.

İktisadi kalkınma ve kamu yatırımcılığı planlaması, tüm sektörleri kesen bilim ve teknoloji gelişmeleri olanakları değerlendirilerek gerçekleştirilmelidir. Bu gelişmelerin sanayi üretimine yansıtılırken yeni teknik ve teknolojilerin niceliksel olarak işgücü azaltılmasına dönük değil, niteliksel anlamda emek üretkenliğinin artırılmasına dönük politikalar uygulanmalıdır. Öte yandan bilişim ve iletişim teknolojilerinin, iş güvencesini ortadan kaldıran, çalışma koşullarını olumsuzlaştıran ve baskıcı yönetim mekanizmalarını devreye sokan bir içerikle uygulanmasının önüne geçilmelidir.

Türkiye Devleti, *Kamucu - Kalkınmacı - Halkçı Devlet* niteliğini *yeniden* kazanmalı, reel sektörün yapısını çağa uygun iyileştirmelerle geliştirmek, tüm sektörler çapında emek üretkenliğini artırmak ve buna paralel bölüşümü adaletli hale getirmek için planlamayı yeni bir anlayışla merkeze

koymalıdır. 1923 Cumhuriyeti kurulurken ilki *laiklik* olan bir takım “*mecburiyetlerden*” hareket etmişti. Şimdi de bir yeni bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik hareketi yaratmak mecburiyetindeyiz.

“Bu yeni bir Cumhuriyet için mücadele demektir. Evet, şimdi yeni ve devrimci bir Cumhuriyet’e her zamankinden çok ihtiyacımız var.

Öyleyse YAŞASIN CUMHURİYET!”

Vatan Çağlar Babacan’ın Gözünden Ekonomi (ve Ötesi)

Vatan Çağlar Babacan (soldan üçüncü).

“Programımızda yazdığı üzere, döngüsel ekonomiyi konuşmak üzere karşınızda olmayı dilerdim. Belki de, bunu düşünecek kadar naif olduğum için de kendime kızmalıyım” cümleleriyle konuşmanıza başladınız. O an aklıma gelen ilk şey, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Türkiye, evlatlarına kendisinden başka bir şeyle meşgul olmak imkânını vermiyor” cümlesiydi. Bu söz, hem konuşmanızın hem de yaşamlarımızın geneline bakıldığında sizce de günbegün daha fazla şey ifade etmiyor mu?

Kesinlikle katılıyorum. Uzun bir döngüsel ekonomi konuşması hazırlamıştım. O an, bir deprem gerçeğiyle uyandık ve hepimizin birden hayatı, konusu değişti. Türkiye, sizin Ahmet Hamdi Tanpınar’ın cümlesinde de belirttiğiniz gibi maalesef hep bu durumu yaşıyor.

Neden?

Gençlerimiz ne zaman bir şeyler için emek ve çaba verse, tekrar ve tekrar ülkenin makûs talihi ve makûs gündemi içerisinde başka bir gündemin içerisine sürükleniyorlar. İçinden geçtiğimiz özellikle son yirmi yılın sonunda gençler, daha çok kazanım elde etmekle mücadele etmesi gerekirken, mevcut kazanımlarını korumak için mücadele eder hale geldiler. “Kişi başına geliri 20 bin doları geçen bir ülkeyi de hayal etmek istemiyorum” derken hayalimiz, hedefimiz Norveç, İsveç olmamalı demek istedim. Mustafa Kemal Atatürk’ün bize çizdiği vizyon olmalı hayalimiz! Bu vizyon ve irade. “İstikbal Göklerdedir” diyen iradeden daha azı olmamalıdır. Türk gençleri, bundan çok daha fazlasını hak ediyor.

“İktisatçuyum, üzülerek söylemeliyim ki iktisat hayatın ta kendisi olmuş.”

On yaşındaki çocuğun gündemi olmuş, on üç yaşındaki çocuğun gelecek planı olmuş, on beş yaşındaki çocuğun yurtdışı hayali olmuş. Böyle bir ülke gündeminde, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sözü gerçekten çok anlamlı ve konuşmama bu yüzden böyle başladım.

Öngörülemez bir depremden söz ediyoruz. Ama öngörülür olan gündemin sürekli değişmesi, sizi bir iktisatçı olarak ne kadar etkiliyor?

Bu sadece iktisatçıları değil, aslında hayatın her alanını etkiliyor. Elbette deprem plansız bir şey ama diğer gündeme baktığımda, bunun plansızlık olduğunu düşünmüyorum.

“Türkiye’deki ve ikinci-üçüncü dünya ülkelerindeki bu plansızlığın ‘planlı bir plansızlık’ olduğunu düşünüyorum. Bu bariz ve net ortadadır.”

Sözünü ettiğiniz, “bariz ve net” olan nedir?

Şudur; bir gecede bir ülkede faizin, dövizin, fiyatların %40-50 değişmesi, bir sabah uyandıığımızda başka bir ülkeyle karşılaşılıyor olmamız. Bu apaçık bir şekilde, “planlı bir plansızlık” olduğunu gösteriyor.

“Planlı plansızlık” kavramını biraz açar mısınız? Planlı bir plansızlığın kaynağı nedir?

Sorunuza soruyla yanıt vererek başlayayım. Öncelikle, planlı bir plansızlık kimin işine geliyor? “Planlı plansızlığın” olduğu bir ekonomide, asimetrik bilgi vardır. Peki asimetrik bilgi nedir? Birilerinin bildiğini, birilerinin bilmemesi veya daha az bilmesi anlamına gelir. Asimetrik bilgiye sahip olana ekonomik olarak pozisyon alma avantajı sağlar. Bilgiye sahip olmayanlar, bu pozisyonun dışında kalıyorlar ve bilgiye sahip olanlar bundan korkunç bir rant elde ediyorlar. Ekonomik gelir dağılımı kökten değişiyor. İktisatta bir Gini katsayısı vardır. Bu katsayı, gelir dağılımını gösterir. Türkiye’de ve ülkelerin genelinde bu katsayı giderek bozuluyor.

“Ekonomi sadece ekonomi değildir. Siz serveti değiştirmeye başladığınızda, toplumsal yaşamı da değiştirmeye başlarsınız.”

Siz bu bilgiye, sırf belli çevrelere yakın oldu diye birilerinin sahip olmasını sağlarsanız; elinizdeki nitelikli yani entelektüel bilgiye sahip olan ya da mesleki bilgiye sahip olan insanların ekonomik olarak alt sınıfa düşmesine neden olursunuz. Türkiye’de orta sınıfın yok olması, gelir dağılımının bozulması, servetin el değiştirmesi, görgüsüz bir zenginliğin ortaya çıkması... Aslında bu planlı plansızlık ekonomisinin, politikalarının sonucudur.

Bundan emin misiniz?

Kesinlikle eminim. Sevdiğim bir hocam tarım hakkında şöyle demişti. “Şu an çok şanslı bir noktadayız. Neden? Çünkü yapılacak bütün hataları yaptık, geriye yapılacak hata kalmadı.” Aynı ekonomi yönetimi için de geçerlidir. Bundan sonra gerçekten ne yapsak iyi olur noktasındayız. Yani yapılabilecek başka bir hata kalmadı. Servetin el değiştirmesi, gelir dağılımının bozulması, sadece ekonomik sorunlar yaratmıyor. Adeta doğal kast sınıfları oluşturuluyor, bunun farkında değil miyiz? Önceden bir bilim insanı, milletvekili bir köy okulundan çıkabiliyordu. Aziz Sancar veya Kamer Genç örneğinde olduğu gibi, yani yoksul halkın çocukları parlamentoya girebiliyorlardı, profesör olabiliyorlardı. Şimdiki ekonomik düzende eğitime, sağlığa ulaşmak, hatta yeterli beslenecek gıdaya ulaşmak bile adeta lüks haline geldi. Türkiye’nin milli gelirini ya da büyümesini incelediğimizde, giderek artan bir grafik görüyoruz. Siz büyümüyorsunuz. Biz büyümüyoruz ama birileri büyüyor. Birileri servetini katlıyor, bizim burada itiraz ettiğimiz nokta tam olarak da bu.

Peki, bu değişiklikte Türkiye'deki demografik yapının değişmesinin, iç göçün önlenememesinin etkisi yok mu? İç göç üzerine genel olarak bir planlamanın yapılmadığı açık. İnsanlar, toprağını, bağını, bahçesini bırakıp şehre geliyorlar. Bu planlı bir plansızlığın, aslında sermayenin el değiştirmesiyle de ilgisi olduğunu düşünüyorum.

Kesinlikle katılıyorum. 24 Ocak 1980 kararları ardından 12 Eylül Darbesi ve 1982 Anayasası ile Türkiye bu sürece girdi. Sermayenin el değiştirmesi başladı. Tarım ve hayvancılık küçüldü, büyük şehirlere göçle de bu süreç devam etti. Orada Türkiye, ekonomik bir tercih yaptı. Katma değerli üretimi, ikame üretim modelini tercih etmedi. Pazar olmayı tercih etti ve oldu da. Türkiye, 80 sonrası dönemde hiçbir zaman kalkınmayı tercih etmedi. Hep büyümeyi tercih etti. Hep kısa yol... Yani Demirel'in bir sözü var: "Bize plan değil, pilav lazım." Hep günü kurtarmayı tercih etti. Günü kurtaracak politikalar her şeyi bozdu. İşte planlı plansızlık diyoruz ya; şehirleri bozdu, altyapıyı bozdu, kırdı ve tarımda niteliği düşürdü. Tarımsal değeri düşürdü ve başka pek çok şeyi de etkiledi. Yani sermaye el değiştirdi. Buradan baktığımızda sermaye kime doğru el değiştirdi? Eğer bu topraklarda katma değer üretenler, bilim üretenler, tarımı ileri taşıyanlar bu servetten daha çok pay alsaydı; bu ekonomi politikasını savunurdum. Ancak dediğim gibi; bu asimetrik bilgiye sahip olanlar, bu içeriden bilgiye sahip olanlar, rantın ve çıkar gruplarının içinde olanlar bu servet değişiminin parçası oldular. Bunu sadece Türkiye için söylemiyorum. Bu durum; Arjantin'de, Meksika'da, Brezilya'da, Suriye'de, Irak'ta da böyleydi.

Bunun temel nedeninin, vahşi kapitalizm olduğunu düşünüyorum. Yani bütün gündem, gündelik hayatı kurtarma biçimine dönüşmüş durumda. O kadar şeyin içinde bocalıyoruz ki. Adorno, "Bilgi iktidardır" diyor oysa. Ama bilginin iktidarına inanmayan bir gençlikle karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum.

Konuşmamda, "Azla yetinmek, bu kadarına mecbur olmak istemiyorum" demiştim. Mustafa Kemal Atatürk'ün, "Bütün ümidim gençliktedir" sözünü daha da anlamlı buluyorum. Bu nasıl olacak peki?

"Bu düzen, değişecek. Değişmeli de."

Bu düzenin değişmesinin yolu, gençlerden geçiyor. Bununla yetinmememiz gerekiyor. Neyle yetinmememiz gerekiyor? ÖTV'siz telefon, güzel dans eden siyasetçi, işte KYK kredi borçlarının silinmesi, bursların yükselmesi vs. iktidarından muhalefetine bir sürü popülist söylemler görüyoruz. Gençlere 3 GB internet, 10 GB internet. O diyor ki yaşa takılanları emekli edeceğim; bir diğeri diyor ki prime takılanları da emekli edeceğim. Farkında mısınız ama korkunç bir popülizm ve propagandanın etkisindeyiz. Bunu sadece iktidar için söylemiyorum. Gençlerin bundan sıyrılmayı düşünmesi gerekiyor; bununla yetinmek istemiyorum. Ben bunların nedenini değiştirmek istiyorum. Çok sevdiğim bir söz vardır:

"Bir şeyin nedenini değiştirmeliyiz, sonucunu değil."

Sözünü ettiğiniz bu yetinmeme nasıl olacak? Sözünüzü ettiğiniz o gençlik, bu düzeni nasıl değiştirecek? Bugün Orhan Kemal kim dediğinizde, gençlerin birçoğu öyle birini tanımıyor ama siz, iddialı bir şekilde "gençlik değiştirecek" diyorsunuz. Yani o popülizmden, iktidarın popülizminden bu gençlik nasıl kopacak?

Her kuşağın değer yargılarının, umudunun, çözüm bulma yollarının farklı olduğunu düşünüyorum. Söylediklerinizi değerli buluyorum. İşte kitap okumak, toplumsal konularla ilgilenmek... Önceki kuşakların gözünde değerli olan buydu, adeta ideal gençlik profili de diyebiliriz. Bir kuşak

çatışması var. Aslında benim burada değerli bulduğum bir kavram var, empati. Empati yapabilmemiz gerekiyor. Bazen sizin gibi düşündüğüm zamanlar da oluyor.

İklim elçisiyim, genç aktivist arkadaşlarım var. Onların başka kaygıları var. Sizin değer yargılarınızla onları değerlendirmek yerine, onların kuşağının değer yargıları ve maruz bırakıldıkları ekonomik koşullar çerçevesinde onları değerlendirmeyi daha doğru buluyorum ve böyle baktığımızda onlara hak verdiğim birçok nokta oluyor. Kitap okumuyorlar evet ama önceki kuşaklar 13-14 yaşında bu kadar çok strese, kaygıya maruz kalmamıştı. Evet, çok daha kötü dönemler görüldü ama kötüyü görürken üç saniye sonra iyiye bu kadar anlık ulaşamıyorlardı, ama şu an teknoloji çok gelişti. Farkında olmak bazen iyi, bazen de kötü oluyor. İnsanlar Instagram'a girdiğinde, dünyanın en uzak köşelerindeki kendi yaşlılarının mükemmel hayatlarıyla karşılaşıyorlar. Teknolojinin hayatımıza girmesiyle ve bu ekonomik kaygılarla birlikte, dikkat dağınıklığı da çok fazla. Dikkat dağınıklığının bu kadar yüksek olduğu bir toplumda; bir kitaba odaklanmanın çok zor bir şey olabileceğini anlayabiliyorum. O yüzden, onlarla empati yaptığımda onları anlıyorum. Peki, nasıl umutlusunuz veya nasıl değiştirecekler diyebilirsiniz. Onlar ideal olanı daha hızlı görüyor. Daha hızlı anlıyor, daha hızlı çözüm üretebiliyor, sorguluyor ve isyan ediyorlar. Ailesine olan isyan, yerel yönetimlere olan isyan, iktidara olan isyan... Ve şöyle bir şey de var. Bundan on yıl önce, yeni bir siyasi partinin klasik medya araçlarını ele geçirmeden topluma ulaşmasının imkânı yoktu. Ama sosyal medyanın bu kadar güçlü olduğu bir düzende, doğruyu anlattığında çok büyük bir kitleye anında ulaşabilme imkânı elde edebiliyorsun. Ve bu teknolojik düzende bir şeylerin değişebilmesi, gerçeklerin ortaya çıkarılması, sümen altı edilememesi... Benim umudum burada.

"Bugün; İzmir İktisat Kongresi'nde ne konuşulursa konuşulsun, ne paylaşılsa paylaşılsın, aradan bir yıl daha geçtiğinde, bu kürsüde konuşacak tüm genç kardeşlerim için bir daha haykırmak istiyorum. Yeter! Bu saçmalıkların hepsine yeter! Ne olması gerektiğini biliyoruz, yapacak kadar gücümüz ve irademiz var. Yaşasın iktisat, yaşasın bilim!" Genç konuşmacıların sonucusu olarak, son sözlerinizin -bir Türk genci olarak- ben de uyandırdıklarımı özellikle bilmenizi istiyorum. İlk kez bu kongrede tanışsak bile, belki de bir daha hiç karşılaşacak olmasak bile... Sizi tüm benliğimle anlıyorum. Peki, ülkemizdeki ve yurtdışındaki diğer Türk gençleri sizi anlıyor mu? Ya da sizi anladıklarını düşünüyor musunuz?"

Ülkemizdeki ve yurtdışındaki gençler sizi anlayabiliyor mu dediniz. Aslında ben onlara bir şey anlatmak için çıkmadım. Tüm genç kardeşlerim için bir daha haykırmak istiyorum derken, ben o kürsüye çıkarken tarihsel bir sorumluluk hissettim. Ben, bir iktisatçıyım. İktisat Kongresi'nin yüzüncü yılındayız ve ben dilim döndüğünce, bana ayrılan kısa vakitte, onlar için bir şeyler anlatmak istedim. O gençlerin elimden geldiğince duygularına tercüman olduğumu düşünüyorum.

"Türkiye gerçek gündemini henüz bulmadı ama gerçek gündemini bulacaktır."

Türkiye gerçek gündemini bulmadığı için; bu gündemden sıkılan, bu gündemin yoğunluğundan sıkılan insanlar yurtdışına gidiyor. Çünkü bu gündem onlara yavan geliyor. Birçoğu bunun farkında. Nasıl düzeleceğini biliyorlar, ne olması gerektiğini de biliyorlar. Ne olması gerektiğini biliyoruz derken ben bunu kastettim yani popülist politikalara gerek yok. İnsanlar sadece ekonomik nedenlerle gitmiyorlar, bu yavan gündemin içerisinde kendilerini değersiz hissettikleri için gidiyorlar. Gençlerin gitmesinin en büyük nedenlerinden birinin, ekonomi kadar önemli olan bir etmenin de kendilerini değersiz hissetmek olduğunu düşünüyorum.

Değersiz hissettirilmesi mi yoksa hissetmesi mi?

Hissetmesi. Hissettiğinden gider. Hissettirenlere sorsak, yok ben hissettirmiyorum der. Gençler ne istiyorsa veriyoruz, ne istediler de vermedik diyebilirler. Gençlere KYK veriyoruz, yemeklerini ucuza veriyoruz, işe giriyorlar sigorta primlerine destek veriyoruz, yani işin bu tarafı... Dediğim gibi aslında her sorun o konunun nedeninde. Nedeni değil, biz sonucunu değiştirmeye çalışıyoruz. Aslında bu toplumdaki problemlerin yapısal sorunlar olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin şu anki bu saydığımız sorunları ve ekonomik sorunları, ekonomik önlemlerle çözülemez. Türkiye'nin ekonomideki problemlerinin, ekonomi politikasıyla çözümlenmesine imkân yoktur. Türkiye'nin problemleri yapısalıdır, yapısal reformlardır. Yapısal reformlardan kastım sadece Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, araç bağımsızlığı değildir. Her şeyden önce hukuktur. Türkiye'de hukuk adaletli olmadan, ekonomik sorunların, sözünü ettiğiniz sosyal problemlerin düzelmesinin imkânı yoktur.

Kongre konuşmanızın sonrasında, geri dönüşler nasıldı?

Olumlu dönüşler aldım. Farklı bir konuşma yaptığım söylendi. Özellikle dinleyen genç arkadaşlarımdan “evet aslında biz bunu düşünmeliyiz”, “biz bunu istemeliyiz”, “aslında biz ne olması gerektiğini biliyoruz” gibi tepkiler aldım. Yani sürekli iktisat konuşuluyor. Biliyoruz zaten bunları. Biz daha büyüğünü hayal edelim. Böyle bir izlenim oluşturduğuma mutlu oldum, zaten amaçladığım buydu. Orada şunu anlatmak istemedim; işte faiz nasıl artar? Ekonomi nasıl düzelir? Bunları hepimiz biliyoruz. Bunlar normal, klişe olmuş; açın televizyonu sabahdan akşama kadar bunu anlatırlar.

“Bizim, bu klişenin dışına çıkmamız gerekiyor.”

“İçinde kalmamızı istedikleri gündem bu. Bunun dışına çıkarmaya çalıştım.”

Beysin göçünün bu kadar fazla olmasının temel dinamikleri ne?

Yani bir iktisatçı olarak o alanı nasıl okuyorsunuz?

Söylediğim gibi ekonomi kadar da değersizleşmeye vurgu yapıyorum. Bir üniversite öğrencisinin hayatını düşünelim; okula girişi, staj dönemi, yemekhanesi, yurda girerken ki yaşadığı çile... Üniversiteyi bitirmeye yakın, hayatta kendisinin değersiz olduğunu hissediyor. Herkes tecrübeli birini arıyor. Hiç kimse insanların vizyonuna ve ufkuza değer vermiyor. Üç yıl orada bunu yaptım, beş yıl şurada şunu yaptım, elli tane sertifika biriktirdim. Buna; yani bir metaya değer veriyoruz. Hayal gücünü, yeteneğini sorgulamıyoruz. Bunun sonucunda; başarısız şirketler, başarısız yönetimler, başarısız siyasi irade ortaya çıkıyor. Bu bir döngü. Böyle bir döngüden geçen bir arkadaş var. Bir yere başvuruyor, İngilizceniz yetersiz diyorlar. Daha sonra arkadaş Londra'da çalışmaya başlıyor. Buna benzer çok şey duyuyoruz çevremizde.

“Bu topraklarda yapılan en büyük kötülüğün, insanların hayal güçlerinin ellerinden alınması olduğunu düşünüyorum. Gerçekten hayal edemiyoruz. Yani isteyemiyoruz, bir şeyi düşünemiyoruz. Böyle bir toplumda sadece sorun ekonomi değildir ki.”

Konuşmanızı, “gücümüz ve irademiz var” diye bitiriyorsunuz. Gücü ve iradesi olan birisinin kendisini değersiz hissettiğini açıkçası düşünmüyorum. Kendimden örnek vereyim. Farklı disiplin alanlarından gelen hocalardan eğitim aldım ve okulu bitirdiğimde de bilgi anlamında iyi donatılmışım/donanmışım. Güç ve irade aynı zamanda iyi bir donanımı da beraberinde getiren bir şey. Yani eğitimin, hayal kurmanın.

Şimdi gücün, bilginin ve iradenin zayıfladığı yerde bence bir değersizlik çıkar. Çıkacağını düşünüyorum.

Burada bir paradigma yok mu?

Güzel soru. Sanırım ben bir şeyi burada farklı hissettirmiş olabilirim. Aslında genç “ben değersizim” demiyor. Sistem bana “sen değersizsin” muamelesi yapıyor. Aslında bunun isyanı da şuna; “Okuyorum, araştırıyorum, doğrusunu biliyorum” kısacası değerliyim diyor. Bir yere girdiğinde karşısındakinden zaman zaman daha akıllı olduğunu hissedebiliyor ve bunu biliyor. Bunun farkında. Bu, sübjektif ögelerle sabit değil. Objektif ögelerle bunu vicdanında tartabiliyor. Aslında böyle bakarsak bu genç kendisini hiç değersiz hissetmiyor. Kendinde dünyayı değiştirebilecek güçte bir iradenin olduğunu hissedebiliyor. Sadece sistemin onu kendini değersiz hissettirmesi onu vazgeçirtiyor. Uğraşmıyor.

Peki, o genç neden uğraşmıyor? Niye itiraz etmiyor? İtiraz edecek argümanlarını mı yok?

Bu bir tercihtir. Bazıları kalıp savaşımayı tercih eder, bazılarımız gitmeyi tercih eder. Ne kalıp savaşanlara, “Ne gerek var bunlar için uğraşmaya” diyenlerin hakkı var; ne de kalanların gidenlere, “Vazgeçiyorsun, kal burada mücadele edelim” demeye hakkı var. Bu bir tercih. Herkes kendi tercihini yaşar. Bunların gitmesinin nedeni ben değersizim, bir vazgeçiş veya terk ediş değil.

“Belki bir kıvılcım olarak gidiyorlar ve bir alev topu olarak geri dönecekler.”

Aldığımız eğitim, yaptığımız iş ne kadar güçlüyse; itiraz edecek argümanlarınız da o kadar güçlüdür. Şu noktaya takıldım; iktidar beni değersizleştirmeye çalışabilir. Üzerimdeki kimliği, ezmeye çalışabilir. Ama benim argümanlarım ne kadar güçlüyse, o iktidara mutlaka güçlü yanıtlar verip, mutlaka yeni bir mecra bulurum. Bakınız, “ben bir şey oldum” demiyorum. Gücü ve iradesi olan kişinin kendisini de çok kolay ifade edebileceğini düşünüyorum. Burada, ifadesizliğin, bir zafiyete dönüştüğünü görüyorum. Tırnak içinde zafiyeti kullanıyorum.

Beklentilerinizi anlıyorum. Ama bu beklentilere uygun bir tepkinin olmaması konusunu belki de doğru zaman değildir diye düşünüyorum.

“İnsanlar, yel değirmeniyle savaşaacağı bir ortamda, savaşmak istemezler. Bazen doğru zamanı beklerler. Bazen doğru bir biçimde örgütlenmeyi, bir arada olup aynı dili konuşabilecekleri insanların çoğalmasını beklerler.”

Türkiye, bu döneme gelecektir. Bunu net olarak ifade ediyorum gelecektir. Yalnız Türkiye değil, dünya da bu döneme gelecektir. Dünya, empatinin gerçekten olduğu ve gelir dağılımının bu kadar korkunç olmadığı bir kırılma eşğine gelecektir. Türkiye de gelecektir. Hala umudum çok yüksek ve bunu gerçekten tüm samimiyetimle söylüyorum. Tarihe not düşmek istiyorum, ileride haklı çıkarsam, bu konuşmamızı tarihin tozlu raflarından çıkartırız.

Siz nasıl bir ekolden geliyorsunuz?

Farklı ekonomi modellerini benimsemiş hocalarım vardı. Neoliberal iktisatçı hocam da vardı, sosyalist iktisatçı hocam da vardı, kısmen kamucu bir ekonomi modelini anlatan hocam da vardı. Ancak hiçbir zaman piyasacı, sadece finans odaklı bir iktisat eğitimi almadım. O yüzden öyle bir ekolden gelmiyorum. Tarım ekonomisini, kalkınmayı, iktisat metodolojisini, para politikasını ve buna benzer hayata dokunan iktisadi öğretilerle yetiştirildim. Bunun için gerçekten çok şanslıyım. Şimdiki iktisatçı arkadaşların, daha çok finans ve matematik odaklı bir iktisat ekolünden olduğunu görüyorum. Böyle ekonomik koşullarda, böyle bir dünyada maalesef

eğitimin içeriği ve öğrencilerin talepleri, kuşaklararası farklılık gösterebiliyor. O yüzden en sevdiğim şey empati. Her kuşak için gerekli bu. Her kuşağın doğruları, değer yargıları farklı. Biz bugün mesela 1500'leri, 1600'leri veya 1980'leri eleştirirken; buradan baktığımız gözle eleştirmemeliyiz.

“Yani o yüzden ben empati olduğunda, her kuşak kendi değer yargılarıyla değerlendirdiğinde; aslında o kuşağın kendi iradesinin, gücünün ve yapabileceklerinin o kuşağın içinde saklı olduğunu düşünüyorum ve bu yüzden umutluyum.”

Erol Köroğlu'yla İnsana Dair

Gerek Türkiye-Hollanda arasında geçen hayat hikâyesinin bir kısmını dinledikten gerek ülkemizde yaşanan büyük deprem felaketinde yaşamını yitirenlerin anısına verdiği açılış konserini izledikten sonra, kongrenin düzenlendiği Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi'nin girişinde yazan, Saygun'un “Sanat adamı sadece bağlı bulunduğu topluluğun değil, o topluluğun ruhi sezîşleri içinde bütün insanlığın duyuş ve sezîşlerini dile getirecek ve gelecek zamanlara ait hasretlerine bir öncü gibi koşacaktır. ‘Gerçek Sanat Adamı’ kökü toprağa bağlı fakat dalları gelişe gelişe dünyaları kaplayan ve meyvelerini, sadece kendine vücut vermiş olan topluluğa değil, bütün insanlığa sunan bir varlık, gerçek sanat eseri de, mahalli değil beşerî vasfı olan bir eserdir.” sözleri bağlamında, Karsu için “gerçek bir sanat insanı” ve seslendirdiği son parça *Neredesin Sen?* içinse “gerçek bir sanat eseri” diyebilir miyiz?

Ben Türk edebiyatının 19. yüzyılda yüzünü Batı'ya dönmesiyle başlayıp bugüne kadar gelen edebi metinleri çalışan bir edebi kültür tarihçisi, edebiyat araştırmacısı ve edebiyat eleştirmeniyim. Özellikle eleştirmenlik yönüm ve bu konudaki anlayışım üzerinden Saygun'un sözlerini derin derin düşünüyorum ve pek çok kısmında (ona dönük beğeni ve hürmetim saklı kalmak kaydıyla) onunla tartışmaktan kendimi alamıyorum. En başta takıldığım nokta “mahalli-beşerî” ikili karşıtlığı. Saygun bu ikisi arasında bir geçişlilik ve tamamlayıcılık görüyor. Ancak bu bir hiyerarşiyi de yanı sıra getirmekte. Beşerî olana ya da evrensele, mahalli üzerinden geçiyoruz. Bu geçiş olduğu sürece mahalli olmakta bir beis yok. Hatta bu gerekli. Saygun'un anlayışına göre, her evrensel sanatçı öncelikle mahallidir. Fakat mahalliye beşerî olana geçmek için bir atlama taşı olarak kullanması gerekir. Benim takıldığım nokta şu: İlla bu geçiş olmak zorunda mı? Evet, mahalli her müzik bize hitap etmeyebilir. Fakat bunu tüm insanlığa hitap edecek hale getirmek

illa da sanatçının görevi midir? Hani Nasrettin Hoca soruyor ya fıkrada, “komşular, hırsızın hiç mi suçu yok?”, biz de soralım:

Müziği ya da sanat eserini algılamakta, seyirci, dinleyici, okur, ya da genel adıyla izlerçevrenin hiç mi sorumluluğu yok? Pasif bir biçimde eserin ona hitap etmesini mi beklemek zorunda?

Ben şuna inanıyorum. Mahalli olan, zaten beşeridir. Onun tadına varamamak, biraz da bunun için çaba harcamayan izlerçevrenin sorunudur. Özellikle bugün, sanal imkânlar üzerinden, bize sunulanın ötesine gitmek bizim için gayet mümkün. Bir Hollandalı ya da Hindistanlı olarak Karsu'nun “Neredesin Sen” parçasını dinlediğimizi ve özellikle oradaki caz tadı üzerinden parçayı sevdiğimizi düşünelim. Müziğe ilgisi ümmi boyutta bir dinleyici olduğumu da arada belirteyim. Fakat Karsu'nun parçası üzerinden, Neşet Ertaş'a ulaşmam ve şarkıyı onun söyleyişini dinlemem çok kolay artık.

“Ya Ertaş yorumunu Karsu'nunki kadar beğenmezsem? Suç Ertaş'ta mı?”

Bir biçimde Ertaş'ın türkülerini anlayarak dinlemenin yollarını bulabilirim. Bugün bu daha kolay. Bu durumda yerel olan her halükârda zaten evrenseldir diyemez miyiz?

Neşet Ertaş ile ilgili bir anımı anlatmak istiyorum bu noktada. Üstatla ilk ve tek karşılaştığım an. 2006'da Berlin'e gidiyordum, 9 ay sürecek akademik bir program için. Havaalanında bir de baktım, arkamda konuşan adam Neşet Ertaş. Rahatsız etmedim üstadı tabii. Uçakta arkamdaymış ama. Bağlamasını bagaj kısmına yerleştirirken ona yardım ettim. Teşekkür edince de, benim için onurdur dedim ve oturdum. Tegel Havaalanı'na indiğimizde, pasaport kontrole birlikte yürüdük üstatla. Aynı zamanda bir Almancı olan üstat, Alman pasaport görevlisinin sorularından rencide oldu. Dayanamayıp yan taraftan, İngilizce olarak “bu kişi, Türkiye'nin en önemli halk sanatçılarından biridir. Türkiye için çok kıymetlidir” gibi bir şeyler söyledim. Görevlinin pek umurunda olmadı sanırım. Zaten bir iki incelemeden sonra pasaporta damgayı bastı ve üstatla yollarımız ayrıldı.

Belki saçma ya da romantik gelecek ama ben o görevlinin benim uyarımı dikkate almasını arzu ederdim. Bir memur Kafkaesk devlet bürokrasisinin bir dışlısidir kaçınılmaz olarak ama aynı zamanda bir insandır, bireydir. Şam'dan gelen bir halk sanatçısı, Çin'den kaçan bir Uygur ozanı, Afrikalı bir geleneksel ve/veya yerel ressam Türkiye'deki pasaport görevlisinin dikkate alması, saygı göstermesi gereken biri.

“Çünkü Yaşar Kemal'in sevdiği ifadeyle, bin bir çiçekli bahçemizin vazgeçilmez bir çiçeği o. O çiçekleri görmek bizim sorumluluğumuz.”

Bu anlamda Karsu, yaptığı müzikle olduğu kadar, o müziğin ilişkilendiği geçmiş, gelenek ve mahalle üzerinden de gerçek bir sanatçı. Bin bir çiçekli bir kültürler bahçesine girmemize vesile oluşturuyor.

Cumhuriyetin ilanından bu yana geçen süre zarfındaki insanımızın okuryazarlık ve seçim karneleri arasındaki bağı nasıl değerlendiriyorsunuz? Peki, bu bağın geleceğine ilişkin nasıl bir değerlendirmede bulunursunuz?

Okuryazarlığı, en basit biçimiyle alfabeyi kullanmayı, bu alfabeyle okumayı ve bu alfabeyle yazı yazmayı bilmek olarak görüyoruz. Yani okuryazarlık eğitilmiş olma ya da eğitim almış olma

halinin gerek koşulu. Fakat yeter koşulu değil. Burada kültürlü olma halini de düşünebiliriz. Temel okuryazarlık ile kültür sahibi olma ilişkisi, eğitimi olmaksızın duruma benziyor. Fakat arada nicelik farkı var. Yine gerek koşul ama asla yeter koşul olamaz.

“Cumhuriyetimizin, erken dönemden itibaren okuryazarlığa yaklaşımının bir optimumun bile değil, olsa olsa minimumların peşinde olduğunu düşünüyorum.”

Bu anlamda, okuryazarlık ve eğitimin kendi kendine yeterli ve eleştirel bireyler yetiştirmeye değil, Füsun Üstel'in önemli çalışmasından ilhamla söyleyeyim, makbul vatandaşlar yetiştirmeye odaklandığını söyleyebiliriz. Bu anlamda, eğitimin önceliği tüm cumhuriyet tarihi boyunca endoktrinizasyon olmuştur. Akla dayalı bir düşünme biçimini öğretmekten çok, bütüncül olmayan bir enformasyon yükleme ve bu enformasyonun eleştirel ve sorgulayıcı yönelimlerini törpüleme... Buradan rasyonel ve eleştirel değil, olsa olsa bilgili ama itaatkâr bireyler ortaya çıkar. Bu anlamda, cumhuriyetin eğitim uygulamalarının kendi içinde çelişik ve dolayısıyla ikiyüzlülük ve kaypaklığı teşvik eden süreçler olduğunu düşünüyorum. İtaatkâr vatandaşlar, görünüşte ve sorulduğunda size istediğiniz cevapları vereceklerdir. Hatta bu söylediklerine inanıyor bile olabilirler. Fakat uygulamada, hayatın içerisinde söyledikleri ve inandıklarıyla uyumsuz hareket edeceklerdir. Türkiye'de vatandaş sorulduğunda devleti yüceltir ve neredeyse ona tapar. Fakat iş uygulamaya gelince, çıkarını gözetecek biçimde hareket eder.

“Bu ikircim, olumlu bir toplumsallığın oluşmasını da her zaman engellemiştir. Engellemeye de devam ediyor ve edecek.”

Şu da var: İnsanlar oy vermeye gittiklerinde aklın gösterdiği biçimde değil, kimlikleriyle oy verirler. Bu anlamda, sağ seçmeni sağ söylemlerle ikna etmeye çalışan sol siyaset sadece Türkiye'de değil, dünyanın pek çok yerinde başarısız oldu. ABD'de Trump'ın yükselişi ya da Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi'nin gerileyişi bunlarla bağlantılı. Ülkemizin eğitim tarihi, “-mı gibi yapma”yı bireylere zerk eder. Eğer gerçekten vatandaşların oy kullanırken daha çok akıllarını kullanmalarını istiyorsanız, o akla hitap eden ve ikiyüzlülük içermeyen siyaset yapacaksınız. Sol ya da sosyal demokrat siyaset neden sağ seçmenin de yararına? Bunu anlatamayan sol ya da sosyal demokrat siyasetçi başarısız olmaya mahkumdur. Türkiye'de vatandaşlar, devletin ceberrutluğu karşısında hoşlarına gitmese ve kapsayıcı bir toplumu engellese bile çeşitli ayakta kalma yolları buluyorlar. Fakat sandığa gittiklerinde, alabildiğine gerçekçiler ve gerçek bir söz duymadıkça ona inanmayı seçmeyecekler. Kötü eğitimin gerçekçi sonucu bu. Bunu anlayan siyasetçiler belki değişim yönünde adımlar atabilirler. Aksi takdirde, gelecek umutlu değil.

Çocuksu sevgi, “Seviyorum, çünkü seviyorum” ilkesini takip eder ki Hanri Benazus'un da Atatürk'ü anlatırken gözlerinde böyle bir sevgi gördüğümü düşünüyorum. Peki, sizin sevginiz nasıl bir sevgi? Konuşma sonlarında ise aklımdaki tek şey, Başkalarının Hayatı (2006) filminde Georg Dreyman karakterinin söylediği “Lenin, Beethoven'ın *Appassionata*'sı hakkında ne dedi biliyor musun? ‘Bunu dinlemeye devam edersem devrimi tamamlayamam.’ Bu müziği dinlemiş biri yani gerçekten dinlemiş biri kötü bir insan olabilir mi?” cümlesiydi ki sizce de “yaşlı çocuk” Benazus haklı olamaz mı?

Ne yazık ki, tarih bize sadece barbarlar veya psikopatların değil, son derece iyi eğitimi ve kültürlü insanların da korkunç ve milyonları etkileyen kötülükler yapabildiklerini gösterdi. Nazilerin içinde, klasik müzik dinlerken ağlayanlar ve hatta klasik müzik parçalarını bir konser sanatçısı ustalığında çalabilenler vardı.

“Kültür kötülüğü engellemez. Hatta onun çok daha rafine ama daha etkili biçimlerde gerçekleştirilmesini sağlayabilir.”

Bu nedenle, tarihin ve tarihsel kişiliklerin duygular üzerinden düşünülmesi sorunlu bir yaklaşım. “Geçmiş yabancı bir ülkedir” diye bir söz var. Belgeler, geçmişten kalan nesnelere ve tarih kitapları üzerinden o geçmişte ziyaret edebiliriz. Fakat asla orayı kendimizin kılamayız. Orada misafiriz.

“Çocuksu sevgi” diyorsunuz. Çocuk yetişkine bağımlıdır. Duygusal ve fiziksel olarak. Bu anlamda “yaşlı çocuk” bir oksimoron. Çocuk büyüdükçe olgunlaşmayacaksa, olgunlaşmayacaksa toplumsal olarak bir sorunumuz var demektir. Erişkin olmayan bireylerden oluşan bir toplumla karşı karşıya kalırız o zaman. Her yaştan yurttaş birilerini aşkla severken, başkalarından da amansızca nefret eder. Böyle bir toplumda rasyonel davranış söz konusu olabilir mi?

Faşist idarelerin futbola ne kadar önem verdiğini hatırlayabiliriz burada. 12 Eylül 1980 faşist darbesinin ardından okudum ben. Ortaokulda ya da lisede, darbe öncesine göre hiç siyaset yoktu. Biz “kardeş kavgası” yapmadık. Fakat o günlerden başlayarak siyasi iktidarların futbol taraftarlığındaki şiddete nasıl cevaz verdiğini iyi biliyorum. Sınıf arkadaşlarım tuttukları takımların maçlarına gider ve sonra karşı takımın fanatikleriyle bıçak ve sopalarla dövüşürlerdi. Aynı dönemde, ortaokul kapılarında Nurcu ağabeylerin beklediğini, okuldan çıkan öğrencileri alıp evlere götürdüklerini, bütün bunların 12 Eylül faşistleri tarafından teşvik edildiğini de hatırlatayım. ABD’nin “Yeşil Kuşak” soğuk savaş politikalarıyla uyumlu işlerdi bunlar. İşin nasıl 15 Temmuz’a geldiğini, toplumumuzu soktuğu çıkmazı hatırlamakta yarar var.

Sevgi dışlayıcılığı getirecekse, toplumsal açıdan sorunludur. Varsın biz bu toplumun bireyleri olarak birbirimizi sevmeyelim. Fakat “yaşa ve yaşat” ilkesinden yola çıkalım ve daha kapsayıcı bir toplumu hedefleyelim. Kimsenin aşağılanmayacağı, çeşitli iktidarların milyonlarca insanı bir imzayla, bir gecede işinden, ekmeğinden edemeyeceği demokratik bir toplum.

“Bu toplumun sevgiye değil, akla ve anlayışa ihtiyacı var. Çok yönlü düşünebilen ve çocuk gibi olmayan bireylere.”

Cem Say’la Geleceğe Bakmak

İnsanlığı nasıl bir gelecek bekliyor? Bilim kısmı için neler, kurgu kısmı için neler söyleyebilirsiniz?

Kitaplarımda yazarken en zorlandığım kısım, gelecekle ilgili tahminler. Tarihin “hızlı” bir döneminde yaşıyoruz. Bilim ve teknolojinin sürekli gaza bastığı bir devrim sürecindeyiz. Her şey

değişiyor. Bizden bir sonraki nesil bizim çocukluğumuzda internet, cep telefonu gibi şeylerin olmadığını duyunca uzaylıymışız gibi bakıyor.

Bilim (özellikle de teknoloji) insanı olmanın geleceği tahmin etme konusunda ek bir avantaj kazandıracığını düşünebilirsiniz ama o iş pek öyle olmuyor. 2008'de "blok zinciri" denen şey aniden icat edildiğinde ben bilgisayar mühendisliği profesörüydüm ve o kavramın bileşenlerinin tümünü ayrı ayrı biliyor, derslerimde anlatıyordum. Fakat onları o şekilde birleştirmek (şimdi trilyoner olmamdan da anlaşıldığı gibi) ne benim, ne de (o icadı yapan bir kişi hariç) dünyadaki diğer meslektaşlarımın aklıma gelmişti ve doğal olarak o tarihte kriptoparaların ve blokzincirine dayanan diğer teknolojilerin birkaç yıl içinde ekonomide oynayacakları rolü tahmin etmemiz olanaksızdı. Hem zaman hem de konu olarak daha yakın bir örnek, yapay zekâ sistemlerinin insan diliyle ilişkilerinde devrim yaratan (ChatGPT gibi) Büyük Dil Modeli (BDM) uygulamalarıyla ilgili. Yıllarını Doğal Dil İşleme programlarına vermiş bir uzman olarak emekli olmadan önce böyle bir şeyi göreceğimi hiç ama hiç sanmıyordum.

"Konunun en saygıdeğer ödülleri almış, en çok okutulan ders kitaplarını yazmış yabancı araştırmacıların büyük çoğunluğunun da son birkaç ay içinde 'biz bir şey yaptık ama bunun sonuçları nereye varacak acaba?' diye kaygılı bir havaya girmeleri ilginç bir bilimkurgu filminde yaşadığını hissettiriyor insana."

İnsanlığın dünyayı yaşanmaz hale getirme potansiyeli var. Uzun vadede daima bizim işimize yaramış (ömürümüzü uzatmış, gecelerimizi aydınlatmış vs.) olan teknolojinin her şeyi berbat etmek için kullanılabileceği birkaç farklı alternatif geliştirmiş durumdayız maalesef. Kendi aramızda kampaşır birbirimizi yeme dürtülerimiz bu işten kısa vadeli çıkar uman sığ "yönetici"-lerin liderliğinde bu teknolojilerle birleşip sonumuzu getirebilir. Bugünümüzü mumla arayacak hale gelebiliriz. Zenginlerin fakirlerden genetik olarak farklılaşır ayrı bir "tür" haline gelerek insanlığı ikiye böldükleri, küresel ısınmadan kaynaklanan kavim göçlerinin savaşları tetiklediği, bilişim bazlı gözetim teknolojilerin muhaliflerin ağızlarını açmadan susturulmasını sağladığı, kontrolün "makinelere" (ama aslında onları kuranlara) geçtiği ve bir daha geri alınmadığı birçok karanlık senaryo bilimkurguda ele alınmış; bunlar gerçek hayatta da kapımızı çalabilir.

"Ya da aklımızı başımıza toplayıp açlığı, hastalığı, adaletsizliği ortadan kaldırır, evreni keşfe çıkarız. Bu da bilimin bize açabileceği bir yol; tabii eğer istersek."

O iyi insanlarımızın, o güzel atlarına binip çekip çoktan gittiği veya gitmekte olduğu şu zamanlarda bile, "Yelkenimizdeki rüzgârı çaldılar! Yılmadık!"² diyoruz ama nereye kadar sizce? Hele kapana gitgide daha da kısılırken? Sonsuz bir döngüye yakalanmışız sanki, çabalıyoruz ve ölüyoruz bizden öncekiler gibi, makûs bir oyunun basit birer piyonu olarak... Sizce yapay zekâ bizi bu döngüden çıkarabilir mi?

Bu döngü sonsuz değil. Her tekrarlanışında bir kaynaktan bir miktar tüketen döngüler sonsuz olamaz. Bahsettiğiniz döngü bizi tüketiyor. "Yaşlılar ölünce yerlerini gençler alıyor" diye düşünmek yanıltıcı; gençlerin de en iyileri gidiyor. Önemli ölçütlerde sıralamamız düşüyor. Boğaziçi Üniversitesi diye bir tanecik kurumumuz var; o yıkılınca "fethedecek" üniversite kalmamış olacak. "Dövülen doktor sayısı" gibi korkunç parametreler hep artamaz, sabit de kalamaz, sonunda ortada doktor kalmayınca o da sıfıra iner.

"Demem o ki, bu süreç mutlaka bitecek; orası kesin, önemli olan ne kadar süreceği ve sonrasında nasıl bir sarsıntı yaşanacağı."

Yapay değil ama doğal zekâ bizi bu döngüden büyük hasar alınmadan çıkartabilir belki; bilemiyorum.

Emin Çapa, yaptığı konuşmasında akıl ve bilime sahip çıkmadığımız takdirde, yolumuzu kaybedeceğimizin altını özellikle çizdi. İnsanı; bu yoldan sapabilmiş, sapabilen ve sapabilecek bir canlı olarak düşündüğümüzde yapay zekânın bizlere bu konuda yardımcı olabileceği fikri ne kadar gerçek? Ya da ne kadar doğru?

İnterneti harika bilgileri öğrenmek için, bedava bir üniversite olarak da kullanabilirsiniz, pisliğe gömülüp başkalarının üzerine de atmak için bir platform olarak da. Yapay zekâ da böyle; harika şeyler yapmamızı da hızlandırabilir, ortalığı batırmamızı da. ChatGPT'nin "nasıl ucuza nükleer veya biyolojik silah yapabilirim?" gibi sorulara doğru cevap vermemesi için ek bir eğitim sürecinden geçtiğini biliyor muydunuz?

"İnsanları yoldan çıkmaya müsait canlılar, yapay zekâyı da onları 'yola getirmenin' bir yolu olarak düşünmek mümkün ama bence çıkış burada değil."

Bence bize, insanlara bir zihin devrimi gerekiyor. Bir kardeşlik ideolojisini modern yollarla yaymamız gerek. Kendi beynimizi yalanı gerçekten ayırabilecek kadar eleştirel düşünce becerilerine hakim, kısa vadeli çıkar vaatlerini uzun vadede felaket getirip getirmeyeceklerini hesaplayarak tartabilecek düzeyde matematiğe aşına hale getirebilmemiz gerek. Ancak bu aşamayı geçmiş insanlar yapay zekâdan kendileri ve çevreleri için yarar sağlayabilir.

Ve bitirirken, peki ya siz değerli okurlarımız...

Hikâyenizi kimin kalemiyle yazıyorsunuz?

Başkalarının hikâyelerini ise kimin gözlüğüyle okuyorsunuz?⁸

Notlar

- 1 İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, <https://iktisatkongresi.org/>.
- 2 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1984), 84.
- 3 Serdar Şahinkaya, *Türkiye İktisat Kongresi* (Ankara: Telgrafhane Yayınları, 2023), 123-24.
- 4 Tezin kabul edildiği tarih çok dikkat çekicidir: 19 Mayıs 1919. Ayrıca bahse konu doktora tezi, Türk Hukuk Kurumu'na dilimize çevrilerek kitap olarak basılmıştır.
- 5 Serdar Şahinkaya, *Türkiye İktisat Kongresi* (Ankara: Telgrafhane Yayınları, 2023), 105-17.
- 6 Yaşar Kemal, *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (İstanbul: Adam, 1995), 7, 545.
- 7 Vedat Dalokay, *Yelkenimizdeki Rüzgarı Çaldılar! Yılmadık* (Ankara: Çağlar Matbaası, 1977).
- 8 Serdar Şahinkaya: "Tarihi, kimin kalemi ile yazıyorsunuz? Ya da kimin gözlüğü ile okuyorsunuz?"